

KK

KRONIKK

Det er liten grunn til å «ta side» i den gamle debatten om Peder Furubotn. Særlig gjelder dette de syn og de innlegg som kom under partioppgjøret i NKP 1949-50. Idag trenger vi å forstå hva som skjedde, og hvorfor. Det er liten grunn til å overta de versjonene som kom dengang, skriver Lars Børgersrud i dagens kronikk om debatten rundt NKPs politikk i forbindelse med den annen verdenskrig.

Lars Børgersrud er historiker.

Debatten om Furubotn

Med utgangspunkt i en serie kronikker av Leiv Vetlesen om Peder Furubotn, har Frode Færøy, Egil Berg, Torgrim Titlestad og sist nå Anders M. Andersen tatt opp debatten om Furubotn. Det er rimelig at Torgrim Titlestad føler seg utfordret, på bakgrunn av hans omfattende arbeider om Furubotn. Jeg synes imidlertid ikke han har grunn til å føle seg tråkket på tærne. Hans versjon av Furubotn er etter mitt syn på en del punkter ukritisk, og lite egnet til å forstå hvorfor denne debatten har vært så skjerpet mellom kommunister i Norge – helt tilbake til krigen.

Etter mitt syn er det liten grunn til å «ta side» i den gamle debatten. Særlig gjelder dette de syn og de innlegg som kom under partioppgjøret i NKP 1949-50. Idag trenger vi å forstå hva som skjedde, og hvorfor. Det er liten grunn til å overta de versjonene som kom dengang. Leiv Vetlesen har heller ikke gjort det i sine kronikker, men tvertimot gitt en balansert framstilling. Vetlesen var dessuten under oppgjøret 1949-50 på Furubotns side. Å sette han ispann med Håkon Lie, slik Anders M. Andersen gjør i sitt innlegg 9/4, er å kjøre debatten langt ut over side-linja.

Debatten har dreid seg om Furubotns rolle i 1940. Dette er slett ikke merkelig. Utgangspunktet er ikke at Furubotn var mere handlingslam-

met eller mindre innstilt på motstand enn øvrige ledere i NKP, men det motsatte. Rekkefølgen er tvertimot at Torgrim Titlestad, i tråd med Furubotns sjølførelse, hevder at Furubotn tok motstandsinitiativ lenge før de andre. Titlestad mener at Vestlandskonferansen 21. juli 1940 var et uttrykk for motstand, noe som er mere enn tvilsomt. Tvertimot viser alt foreliggende materiale at Vestlandskonferansen var helt i tråd med NKPs offisielle linje med å delta i arbeidet til «Fagopposisjonen av 1940». Og målet med det var å få til en gunstigst mulig situasjon for arbeiderklassen gjennom et direkte samarbeide med okkupasjonsmakta, over hodet på de hjemlige nazistene. NKP var ikke aleine om det, mange ledende DNA-politikere deltok også. Men dermed blir ikke skandalen mindre.

Bakgrunnen for den giftige debatten om NKPs linje i 1940 ligger i at NKP aldri tok opp til kritisk gransking denne mørkeste tiden i partiets historie. Årsaken var enkel: Det ble oppfattet som umulig. Uansett måtte en slik kritikk ende opp med kritikk av partiets oppfatning av Sovjets ikke-angrepspakt med Tyskland, og til sist: Kritikk av Sovjet. Og det har vært umulig i NKP fram til 1989. Derfor valgte NKP å undertrykke kritikken av sin politikk i 1940. Isteden har vi fått en giftig debatt innad, hvor de

fleste ingredienser har vært tatt i bruk.

Allerede rett etter krigen blei dette et vanskelig problem. Landssvikdommen mot Johanna Bugge Olsen for artikler skrevet i «Arbeidet» 1940 falt mot feil person. Furubotn var ansvarlig for artiklene. Men Furubotn valgte å tie om det da Olsen blei dømt. Som leder av NKP i 1945 var det umulig for han å ta ansvaret, så lenge det ikke gikk sammen med en åpenhjertig kritikk av partiets politikk i 1940. Selsvagt ville en slik sjølkritikk bli utnyttet til minste trevl mot kommunistene. Isteden blei Furubotn framstilt som den som hele tiden hadde stått for aktiv motstand. At andre i NKP oppfattet det som usant er lett å forstå.

Under partioppgjøret i 1949 blei en rekke andre forhold trukket inn. Uenigheter mellom Furubotn/partiledelsen og Asbjørn Sunde om krigspolitikken blei sentralt. Sunde kritiserte Furubotn for passivitet, mens motsatt veg gikk kritikken om eventyrpolitikk m.m. I 1944 kom det til brudd. Begge hevdet at de hadde Moskva i ryggen. Disse konfliktene fra krigsåra blei hentet fram igjen i 1949, men satt inn i en mye mere omfattende ramme. Fra gruppen rundt Løvlien, Just Lippe, Strand Johansen m.fl. blei det utviklet en omfattende sammensvergelsesteori som hadde følgende hovedpunkter: Furubotn hadde i

Det er ikke noe merkelig at det har gått en hard debatt om Peder Furubotns rolle i 1940. Men «å velge side» i den gamle debatten nå er det ingen grunn til.

1940 gått i illegalitet etter oppdrag fra Gestapo, for å hindre at NKP skulle dra igang motstandskampen. Seinere hadde han samarbeidet med Gestapo under hele krigen, og var dermed den egentlige skyldige for NKPs store krigstap. Etter 1945 gikk han i ledtog med amerikanerne for å få ødelagt NKP, og oppnådde endelig det 1949-50.

Furubotn-kretsen så Asbjørn Sunde som en av de viktigste bakmennene i den andre fløyen, som forøvrig skulle bestå av Christian Hilt, Peter Bastiansen, Just Lippe, Torolv Solheim, Ragnar og Martin Solheim. Kretsens teorier var om mulig enda mere fantasifulle: Torolv Solheim var provokatøren som ledet Gestapo til sentralforlegningen i 1944. Sammen med Sunde planla han å drepe Furubotn. Sunde hadde personlig skylda

for at Gestapo kom på sporet av NKPs ledelse pga av brudd på illegalitetsprinsippene. Sunde var kilde til opplysninger til Moskva om at NKP ikke lenger var et kommunistisk parti. Sunde var agent for den britiske overkommando under krigen. Innsatsen til Sundes organisasjon under krigen var ubetydelig. Framgang hadde de bare der NKPs sentralledelse hadde grepet inn og gitt rettledning. Da det virkelig gjaldt på slutten av krigen, la Sunde ned kampen. Allerede i 1945-46 hadde Sunde satt igang med intriger i all hemmelighet for å knuse partiledelsen og Furubotn.

«Det er ingen sak å gjøre partiet lite», skriver Terje Halvorsen i boka om partisplittelsen i NKP 1949. Ingen av fløyene i 1949 gjorde noe for å hindre den katastrofe NKP seilte inn i. Tvertimot. De

egentlige teoriene som begge fløyer mente var «sannheten» blei aldri dokumentert med fakta. Begge førte en kamp på to fronter: Mot hverandre og for å overbevise Moskva. Hverken da eller seinere har det blitt lagt fram noen dokumentasjon for i det minste å rimeliggjøre deres teorier. Løvlien-fløyen ønsket ingen kompromiss. For den var Furubotns ledelse fullstendig uspiselig uansett, og her spiller nok Furubotns lederstil, hans profesjonelle ufeilbarlighet og sjølbilde en avgjørende rolle, hans opp-treden overfor Johanna Bugge Olsen osv. Furubotn var ingen uskyldighet, og må ta sin del av ansvaret for det som hadde skjedd.

Når Titlestad og Andersen prøver å gjøre kritikken av Furubotn til en kritikk av kommunistenes innsats under krigen, så er det igjen en avsporing. Ikke glem at to av hans hardeste kritikere – Asbjørn («Osvald/Knut») Sunde og Ragnar («Pelle») Sollie – var pionerene i motstandskampen, og de var framfor alt kommunister.

Debatten om Furubotn i 1940 er derfor bare en liten flik av debatten om NKP under krigen. Snart kommer forhåpentligvis Terje Halvorsen med sitt arbeide om dette. Det er på tide at vi konsentrerer oss om å forstå hvorfor ting skjedde, uten å «ta parti» i en tapt strid.

LARS BØRGERSRUD